

Maria Radziszewska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Instytut Nauk Pedagogicznych
ORCID: 0000-0003-0572-7631

BHW 45/2021
ISSN 1233-2224
DOI: 10.14746/bhw.2021.45.10

Z dziejów jednej z najstarszych szkół średnich ogólnokształcących w Polsce: *Szkoła kaliska i jej budynek*, red. B. Celer, J. Montelatic, K. Walczak, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz 2020, ss. 197

I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka (dalej I LO) przy ul. Grodzkiej 1 w Kaliszu, za sprawą Komitetu Obchodów 200-lecia Komisji Edukacji Narodowej, znalazło się w gronie 43 najstarszych szkół średnich ogólnokształcących w Polsce¹. Klasyfikacja ta wymaga dalszych analiz, gdyż aktualnie pojawiają się głosy wskazujące na znacznie dłuższy rodowód szkoły kaliskiej, niż podaje przywołane tu źródło. Przykładem jest 241 wydawnictwo Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk pt. *Szkoła kaliska i jej budynek* autorstwa Bogumiły Celer, Joanny Montelatic i Krzysztofa Walczaka. Redaktorzy tomu wykazują powiązania ze szkołą kaliską. I tak B. Celer jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i informatologii, zawodowo związana z Publiczną Biblioteką Pedagogiczną Książnicą Pedagogiczną im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu, redaktorką czasopisma „Blżej Biblioteki. Pismo Bibliotekarzy Wielkopolski Południowo-Wschodniej”, autorką m.in. książki z serii Kaliszanie o Eligiuszu Kor-Walczaku². Joanna Montelatic, z zawodu nauczycielka języka polskiego w I LO w Kaliszu, opublikowała m.in. książkę poświęconą twórczości prozatorskiej Wandy Karczewskiej³. Doktor habilitowany Krzysztof Jan Walczak, profesor Akademii Kaliskiej, nauczyciel akademicki, historyk,

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Oświaty i Wychowania Biuro Rady do spraw Wychowania, sygn. 1033, Ministerstwo Oświaty i Wychowania. Tradycje i współczesność. Materiały informacyjne o najstarszych szkołach średnich w Polsce mających w swojej historii 100 i więcej lat istnienia, Warszawa – grudzień 1973, k. 201–254.

² B. Celer, *Eligiusz Kor-Walczak (1913–2000). Autor baśni i legend kaliskich*, Kalisz 2013.

³ J. Montelatic, *Twórczość prozatorska Wandy Karczewskiej*, Poznań 2014.

specjalista z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliologii, członek Rady Towarzystw Nauki przy Państwowej Akademii Nauk, od 1994 roku prezes Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, autor licznych prac poświęconych historii książki, prasy i szkoły kaliskiej, absolwent I LO w Kaliszu.

Książka jest wynikiem badań, do których impulsem stała się konferencja naukowa pod hasłem „Szkoła kaliska i jej budynek” w ramach jubileuszowych obchodów 200. rocznicy wzniesienia gmachu I LO w Kaliszu w październiku 2019 roku. Poruszane w opracowaniu problemy badawcze były już częściowo podejmowane w tekstach publikowanych na łamach prasy lokalnej⁴, w pracach zbiorowych⁵ i studiach monograficznych⁶, to jednak w niniejszym tomie Czytelnik znajdzie dowody między innymi na potwierdzenie 755-letniego rodowodu szkoły kaliskiej. *Schoala calisiensis*, obecnie I LO w Kaliszu, obok Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku (założonego w 1180 roku, obecna nazwa nadana 21 czerwca 1921)⁷, ma też chlubne tradycje w dziejach badań nad polską szkołą średnią⁸.

Recenzowana praca naukowa składa się ze wstępu i dziesięciu rozdziałów zaprezentowanych w układzie chronologiczno-problemowym. Każdy rozdział kończy się wykazem bibliografii z wyodrębnieniem (w zależności od wykorzystanych materiałów) źródeł archiwalnych, źródeł drukowanych, prasy, opracowań, netografii.

Okoliczności powstania książki wyjaśniono we wstępie. Tu też zaprezentowano strukturę książki. Redaktorzy publikacji nie roszczą sobie prawa do wyłączności i ostateczności poruszanych zagadnień, natomiast widzą potrzebę dalszych eksploracji.

Monografię otwiera artykuł Krzysztofa Walczaka, reprezentującego Akademię Kaliską im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, poświęcony dziejom szkoły kaliskiej w kontekście uwarunkowań związanych z powstaniem i rozwojem miasta. Autor, poszukując dowodów początków szkoły już za pierwszych Piastów, wskazuje na fakt, że powstające miasto stworzyło też przestrzeń do organizacji szkolnictwa. Rolę szkoły doznało ówczesne duchowieństwo, które w murach kolegiaty św. Pawła usytuowało szkołę. Powstanie w Kaliszu szkoły kolegiackiej w 1266 roku i kolejne jej przekształcenia strukturalno-organizacyjne dały osobom wykształconym możliwość pełnienia różnych funkcji najpierw w administracji kościelnej, a następnie państwowej, z czasem też podejmowanie

⁴ Zobacz np.: A. Wadowska, *Nauczyciele średnich szkół Kalisza w latach 1864–1914*, „Rocznik Kaliski”, t. 6 (1973), s. 79–100; K. Walczak, *Szkoła Kaliska, czyli jak powstawała monografia dziejów szkoły*, „Asnykowie”, nr 5 (1995), s. 6–7.

⁵ E. Polanowski (red.), *Szkoła kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka*, Kalisz 1993; K. Walczak, *Szkoła kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka. Nauczyciele i wychowankowie*, Kalisz 1998.

⁶ A. Idzikowski, *Szkoła Kaliska: (Szkoła Wyższa Realna – Gimnazjum) 1850–1900*, Kalisz 1900.

⁷ J. Chojnacki (red.), *Księga pamiątkowa Zjazdu Małachowiaków 1180–1957/58*, Płock 1960.

⁸ Niektóre głosy przemawiają za rodowodem szkoły kaliskiej sięgającym 1160 roku. K. Wojciechowski, *Kaliski „Asnyk” najstarszy w Polsce*, http://www.info.kalisz.pl/asnyk/prasa_o_nas/Najstarszy.htm [dostęp: 19.06.2021].

studiów wyższych w europejskich uniwersytetach. Na istotne zmiany w funkcjonowaniu szkoły kaliskiej miały też wpływ ruchy reformacyjne i kontrreformacyjne, działalność Komisji Edukacji Narodowej i oświeceniowe dążenia w kierunku szkoły świeckiej, rozpad Rzeczypospolitej skutkujący nadzorem szkolnictwa przez państwa ościenne – Prusy i Rosję – i walką kaliszian o prawo używania mowy polskiej w szkole (w tym miejscu jest wart odnotowania fakt uczestnictwa w strajku szkolnym 1905 roku ucznia Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Kaliszu Sławomira Czerwińskiego, późniejszego ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego), moment odzyskania przez Polskę niepodległości, wydarzenia na arenie międzynarodowej w XX wieku i kierunki reform oświatowych. Z całą pewnością rozważania Autora dowodzą, jak w ciągu 750 lat zabiegano o trwałość instytucji szkolnej w Kaliszu.

Kolejny rozdział Iwony Barańskiej z Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wypełnia tematyka dotycząca budowy najstarszego kaliskiego gmachu szkolnego. (Przypomnijmy, że w Polsce, zanim w Odrodzeniu i kolejnych epokach pojawiło się budownictwo szkolne, wcześniej miejsce działalności szkoły pełniły zabudowania klasztoru lub parafii. Na wymogi architektoniczne, tj. duże i jasne sale, przestrzenne korytarze w budownictwie kolegiów jako gmachów szkolnych, zwrócili uwagę jezuici⁹). Do wyeksponowania udziału architekta w tym wydarzeniu posłużyła Autorce postać Sylwestra Szpilowskiego (1790–1832). Warszawianin z urodzenia, dobrze wykształcony pod okiem ojca, słynnego architekta doby klasycyzmu Hipolita Szpilowskiego, w latach 1816–1821 sprawował urząd budowniczego departamentu kaliskiego w Królestwie Kongresowym. Projekt budynku dla Szkoły Wojewódzkiej Kaliskiej autorstwa Szpilowskiego wpisywał się w działania architekta na rzecz urbanistycznego uporządkowania i rozbudowy miasta. „Pałacowy” gmach szkolny, ale bez zbytnej dekoracyjności, który do dzisiaj spełnia swe zadanie edukacyjne, Szpilowski usytuował na wjeździe do Kalisza od strony Warszawy, dla podkreślenia tworzącej się wówczas w mieście „dzielnicy rządowej”. Naturalnie, szczegóły stylu architektonicznego budynku szkolnego egzemplifikują źródła ikonograficzne, które zostały wkomponowane w treść artykułu.

„Wybrane księgozbiory prywatne nauczycieli kaliskiej Almae Matris w pierwszej połowie XIX wieku” to tytuł następnego artykułu recenzowanej pracy. Jego autor, Marcin Mikołajczyk, reprezentuje Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz Publiczną Bibliotekę Pedagogiczną Książnicę Pedagogiczną im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu. Przedmiotem zainteresowania uczynił zbiory biblioteczne szkoły kaliskiej oraz księgozbiory prywatne nauczycieli tejże szkoły. Szczególne miejsce poświęcił bibliotekom Jana Nepomucena Widłaka, Jana Onufrego Gorczyzewskiego, Franciszka Dziekanowicza, Ignacego Przybylskiego (Rohfleisch), Tomasza Ujazdowskiego. Księgozbiory duchownych zawierały liczne tytuły w języku polskim, łacińskim, francuskim, niemieckim, a nawet włoskim i angielskim. Wydawnictwa pochodziły od XVI do połowy XIX wieku i publi-

⁹ I. Szybiak, *Z dziejów szkoły, w: Sztuka nauczania. Szkoła*, red. K. Konarzewski, Warszawa 1994, s. 12.

kowe były w oficynach krajowych i zagranicznych. Na co dzień służyły swoim właścicielom w pracy zawodowej, naukowej, również literackiej. Do dziś, zdaniem autora, „stanowią przykład kultury czytelniczey i naukowej polskich profesorów i nauczycieli epoki Oświecenia” (s. 76). Czytelnik, wertując załączone spisy i inwentarze, może sam przekonać się o wartości księgozbiorów nauczycieli kaliskiej szkoły.

Następny rozdział książki poświęcony został sylwetce Adama Chodyńskiego „ojca prasy kaliskiej”, głównie w kontekście wyeksponowania jego biogramu szkolnego. Autor Maciej Błachowicz (Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) przedstawił drogi kształtowania osobowości, wiedzy i umiejętności ucznia Powiatowej Szkoły Filologicznej w Kaliszu w latach 1842–1846. W mojej opinii, Autor zbyt szeroko potraktował zagadnienie ówczesnej mody szkolnej, czyli mundur, w którym uczniowie musieli również chodzić poza szkołą, ale słusznie, że odniósł się też do środowiska kolegów zróżnicowanych pod względem statusu materialnego czy wyznawanej religii, zwłaszcza znajomości z Michałem Nowodworskim (późniejszym ordynariuszem plockim) czy Franciszkiem von Modlą (późniejszym generałem). Nie wątpię w to, że poruszane kwestie przypisanych prawem podręczników i książek pomocniczych oraz programów nauczania uwypuklających treści religijne i moralne, które obok osoby nauczyciela i stosowanych przez niego metod nauczania głównie pamięciowych, a trzeba przypomnieć, że uczniów traktowano niezwykle surowo, nie pozostały bez znaczenia dla przyszłego historyka, dziennikarza i literata, jakim był A. Chodyński.

Tekst autorstwa Ewy Andrysiak z Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego nosi tytuł „Działalność Melanii Parczewskiej na rzecz polskiej oświaty”. Autorka, przedstawiając życie i dorobek twórczy Parczewskiej (1850–1920), wyszczególniła inicjatywy, które przyczyniły się do społeczno-kulturowego rozwoju Kalisza, z którym Parczewska związała się po ukończeniu pensji A. Paszkiewiczowej w Warszawie. Osobno omówiona została praca M. Parczewskiej na rzecz oświaty. Przywołano tu świadectwa uczniów wyższych klas miejscowych szkół, w tym i szkoły kaliskiej, będących odpowiedzią na odbiór jej konspiracyjnych wykładów z historii i literatury polskiej. Poza działalnością wśród młodzieży, Parczewska rozwijała też formy oświatowe dla dzieci i dorosłych mieszkańców Kalisza. Warta pochwały jest inicjatywa Autorki, która zwróciła uwagę na upamiętnienie M. Parczewskiej przez społeczność kaliską między innymi podczas zjazdu uczestników walk o szkołę polską w 25. rocznicę strajku szkolnego w budynku Państwowego Gimnazjum im. Adama Asnyka w Kaliszu (1930). Sądzę, że zamieszczona w tekście fotografia z uroczystości odsłonięcia tablicy ku czci M. Parczewskiej jest niezwykle cenna, gdyż tablica nie przetrwała do naszych czasów.

W dalszej części recenzowanego tomu Jadwiga Miluśka z Gminnej Biblioteki Publicznej im. Braci Gillerów w Opatówku scharakteryzowała jedną z postaci szkoły kaliskiej – Stefana Januarego Gillera (1833–1918). W życiorysie Gillera wskazała na okres narodzin i sytuacji rodzinnej, na etap edukacji formalnej w Wyższej Szkole Realnej w Kaliszu oraz nieformalnej poprzez samokształcenie w kierunku historii i literatury, a także ważny dla Gillera czas zakładania i utrzymania rodziny. W dalszej części skupiła się na działalności

zawodowej Gillera. Główny wątek rozważań dotyczył pracy S. Gillera w szkole kaliskiej, która w czasie jego zatrudnienia nosiła nazwę Gimnazjum Filologicznego (1862–1866), a następnie Męskiego Gimnazjum Klasycznego (1866–1914). Z całą pewnością warto eksponować sylwetkę nauczyciela przedmiotów historyczno-filologicznych, który pomimo szykan ze strony zaborcy rosyjskiego, wytrwale dążył do zachowania języka polskiego i znajomości literatury polskiej wśród uczniów nie tylko kaliskiej szkoły.

Losy wychowanków szkoły kaliskiej, w tym również wspomnianego nauczyciela S. Gillera, odnajdujemy w kolejnym rozdziale, tym razem autorstwa Elżbiety Steczek-Czeraniawskiej z Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Autorka, na podstawie literatury przedmiotu badań, w tym źródeł wspominkarskich, zaprezentowała sylwetkę drugiego prezydenta Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego (1869–1953), wysuwając na pierwszy plan jego lata szkolne w kaliskiej Almae Matris. Wojciechowski był wychowankiem Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Kaliszu i nigdy o tym nie zapominał, co potwierdza chociażby jego udział w Zjeździe Wychowanków Szkół Kaliskich we wrześniu 1930 roku. Nie mam wątpliwości, że wiedza i umiejętności wyniesione ze szkoły przydały się Wojciechowskiemu w późniejszej działalności konspiracyjnej, pracy zawodowej czy w okresie pełnienia służby na rzecz państwa.

Kolejne studium to tekst Bogumiły Celer (Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu) pt. „Szkoła i jej wychowankowie”. Autorka, opierając się na przeglądzie literatury, omówiła stan badań nad wychowankami szkoły kaliskiej i wyszczególniła kategorie zawodowe jej byłych uczniów. W tej klasyfikacji znaleźli się „wybitni naukowcy, znani aktorzy, artyści, dziennikarze, piosenkarze, politycy, poeci, architekci, sportowcy, żołnierze, przemysłowcy, społecznicy, prawnicy, animatorzy życia miasta i regionu, liczne grono lekarzy, księży oraz nauczycieli działających w różnych, niekiedy bardzo odległych od Kalisza miejscach” (s. 175). Kierując się subiektywną weryfikacją, Autorka wymieniła z imienia i nazwiska ponad 30 postaci, które w wieku młodzieńczym miały szczęście uczyć się w jednej z najstarszych polskich szkół. Nie wątpię w to, że wybór dotyczył osób, które w przyszłości niezależnie od uprawianej profesji, pasji, osiągnięć i postaw, odniosły sukces zawodowy.

Dwa ostatnie rozdziały opracowane zostały przez nauczycielki z I LO w Kaliszu.

Pierwszy artykuł autorstwa Joanny Montelatic poświęcony został Adamowi Asnykowi jako patronowi szkoły. W nawiązaniu do rocznic, jakie obchodzono w 2018 roku (Rok Adama Asnyka) i 2019 roku (obchody 200-lecia wzniesienia gmachu I LO w Kaliszu), Autorka przybliżyła działania artystyczne, w jakie zaangażowała się młodzież. W dalszej części Autorka prezentuje i interpretuje wyniki badań własnych poświęconych stosunkowi uczniów liceum do poezji patrona szkoły. Refleksje badanych nad twórczością trzech wybranych wierszy Asnyka: *Rodzinemu miastu* (1870), *Między nami nic nie było* (1870), *Do Młodych* (1880), uznają za ważny głos w dyskusji nad krytycznym myśleniem obecnego pokolenia młodych ludzi w perspektywie odległej i abstrakcyjnej problematyki poezji patrona ich szkoły.

Drugim tekstem, a zarazem zamykającym tom jest rozdział Urszuli Janczar zatytułowany „Asnyk – tradycja napisana historią, historia napisana tradycją”. Autorka podjęła analizę, na kanwie postawionego problemu badawczego, zagadnienia „tradycji Asnyka”. Na jedynie zarysowanym tle zagadnień teoretycznych omówiła cechy charakterologiczne absolwenta „Asnykowca”, które były kształtowane w procesie wychowania przez działanie i oddziaływanie nauczycieli, aktywność społeczności uczniowskiej oraz ruchy patriotyczne. Rzeczywiście dociekania Autorki nie wyczerpały tak szerokiego tematu, niemniej ujęcie syntetyzujące i podsumowujące dotychczasowe propozycje podtrzymywania więzi pomiędzy dawnymi wychowankami i młodym pokoleniem „Asnykowców” są godne odnotowania.

Jestem przekonana, że publikacja pt. *Szkoła kaliska i jej budynek*, pod redakcją Bogumiły Celer, Joanny Montelatic i Krzysztofa Walczaka, jest interesującą pozycją, systematyzującą i wyjaśniającą, a zarazem ocalającą od zapomnienia wybrane aspekty działalności szkoły kaliskiej od drugiej połowy XIII do XXI wieku. Niezwykle cenne są informacje o szkole kaliskiej jako instytucji edukacyjnej w jej procesie dziejowym, wątki dotyczące projektowania, a następnie użytkowania dwustuletniego budynku szkolnego, działy poświęcone kształtowaniu się środowiska nauczycieli i uczniów w wybranych latach funkcjonowania szkoły, z wyszczególnieniem osobistości wybitnych w życiu szkoły oraz późniejszej karierze zawodowej, państwowej czy naukowej w przestrzeni miasta, regionu, kraju, kontynentu czy świata. Przykłady jednostkowe uczniów czy nauczycieli szkoły kaliskiej odzwierciedlają jakże ważne i dla współczesnego człowieka prawidło, że „jeśli system edukacyjny nie skoncentruje się w większym zakresie na nauczaniu tego, jak myśleć, a nie co myśleć, tak cywilizacje będą wchłaniać dowolnie wszelkie paliatywy, substytuty i zastępcze teorie pseudonaukowego wnioskowania poznawczego”¹⁰. Na kartach publikacji nie brakuje też wzmianek o zjazdach absolwentów szkoły, nawiązujących w swej tradycji do Towarzystwa Szkół Średnich Kaliskich. Obecnie rolę tę pełni Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu, które wydaje też swój organ „Asnykowiec”¹¹. Sądzę, że ta inicjatywa wpisuje się w model wymiany pamięci wg Paula Ricoeura¹². Zaletą publikacji jest właśnie to, że poszczególne rozdziały, chociaż skupiają się wokół jednego problemu badawczego, zawierają wiele ważnych, cząstkowych zagadnień, do których warto wracać w badaniach nad szkołą polską.

Warto docenić Redaktorów tomu, którzy zaprosili do współpracy grono specjalistów. Ich wysiłek stanowi publikacja, której prezentowane badania mają charakter interdyscyplinarny, łączący wiele perspektyw: historyczną, archeologiczną, bibliologiczną, cza-

¹⁰ A. Baładynowicz, *Sceptycyzm poznawczy i prawda czy immanentyzm poznawczy i postprawda w pedagogice akademickiej*, w: *Pedagogika akademicka w procesie zmian – troski, nadzieje, perspektywy*, red. J. Ostrouch-Kamińska, U. Pulińska, M. Radziszewska, Olsztyn 2020, s. 65.

¹¹ E. Andrysiak, *Asnykowiec. Biuletyn Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu. Bibliografia Zawartości, nr 1, lipiec 1990 – nr 20, wrzesień 2016*, Kalisz 2018.

¹² P. Ricoeur, *Jakiego nowego etosu potrzebuje Europa?*, w: *Europa jutra*, red. P. Kosłowski, Lublin 1994, s. 101–110.

sopiśmienniczą, biograficzną oraz pedagogiczną. Zgromadzone przez autorów szerokie i różnorodne zestawy materiałów źródłowych (podczas kwerend lokalnych, krajowych i zagranicznych) zostały znakomicie wykorzystane do stworzenia próby syntezy historii szkoły kaliskiej. Treść publikacji ilustruje i uzupełnia ponad 30 źródeł ikonograficznych w postaci fotografii portretowych i grupowych, fotografii miejsc i obiektów, fotografii okolicznościowych, ilustracji, np. inwentarzy bibliotecznych, planów projektu budowlanego budynku szkolnego. Istotnie, Redaktorzy osiągnęli założone we wstępie zamierzenie badawcze.

Pomijając pewien niedosyt, wynikający ze skrótego zaprezentowania osoby Adama Asnyka jako patrona szkoły, którym przecież jest od 1923 roku, czy zagadnienia kształcenia dziewcząt, które podjęto dopiero w 1967 roku, uważam, że zamieszczone w recenzowanym dziele naukowym rozdziały, choć w żaden sposób nie pretendują do wyczerpania tytułowego zamierzenia badawczego, ze względu na swoją oryginalność merytoryczną i różnorodność materiałów badawczych będą służyły wszystkim zainteresowanym problematyką badań nad szkołą w wymiarze lokalnym, krajowym i europejskim. Ponadto dobrze się stało, że książka ukazała się nakładem wydawnictwa regionalnego. Świadczy to o dobrych tradycjach kulturalnych tego regionu Polski i szacunku dla pierwszego Czytelnika. Publikację polecam pierwszemu, czyli lokalnemu, szerokiemu gronu odbiorców, absolwentom i obecnej społeczności *schoala calisiensis*. Monografia powinna zainteresować też nauczycieli i studentów, zwłaszcza kierunków humanistycznych i społecznych, oraz regionalistów, którzy parają się badaniami z miastem nad Prosną w tle. Jest to też ważna pozycja dla historyków wychowania i pedagogów do badań nad zmianami i ciągłością instytucji edukacyjnej.